

אוצר המכתבים לרב יוסף משאש חלק ג' מכתב אלף תתטו – דף למנחה

א. רקע הלכתי:

מצאנו כתוב בגמרא במסכת חולין (דף ק"ז, עמ' ב): "תנו רבנן: ... והשמש שלא נטל ידיו - אסור ליתן פרוסה לתוך פיו". והבית יוסף (אורח חיים סימן רס"ט) כתב בשם ר' יונה וחלק עליו: "וכתב הר ב רבינו יונה בסוף פרק "אלו דברים" - יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך. ונראה שכיון שמתכוון לעשות מצווה שנותן בתורת צדקה - מותר. ואין דבריו נראים דהא (שהרי) ליתן לשמש נמי (גם) מצווה הוא ואפילו הכי (כך) לא ייתן לו, אלא אם כן יודע שנטל ידיו."

ר' יונה למד מהגמרא שני דברים:

א. שאין מגישים מאכל לאדם, שידוע שלא יברך;

ב. אבל אם נתינת האוכל היא צדקה – מותר. כנראה משום שעדיפה מצות הצדקה על החשש שאתה מכשילו באכילה בלא ברכה.

אבל הבית יוסף סבור שכשם שלא נותנים פרוסה לשמש, אף על פי שזו צדקה, כך גם לא נותנים לעני. ואכן בשולחן ערוך כתב: "לא ייתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך" (ולא הבחין בין עני לסתם אדם). אמנם הרמ"א חלק עליו שם והביא את דעת ר' יונה.

לסיכום, נראה שמחלוקת פוסקים לפנינו: מחד, ר' יונה והרמ"א המתירים לתת בתורת צדקה גם אם המקבל לא יברך. והבית יוסף (וכן הבן איש חי) שאוסר. ברם כולם יסכימו, כך נראה, שלתת לאדם שאינו מברך, שלא בתור צדקה, אם אינו עני וכו', הגם שהוא אורח שלך - אסור.

ב. תשובות הרב אוירבך והרב יוסף משאש.

המעין בתשובותיהם רואה, שהם דנים בעניין חדש: לכבד אדם חילוני המתארח בביתך במאכל ובמשקה. לא מדובר דווקא באדם קרוב אליך (שמש) ולא באדם הזקוק לחסדיך (עני), אלא במציאות יום יומית ושגרתית בתקופה בה אנו חיים. אמנם כנגדם עומדים, לכאורה, דברי כל הפוסקים, שהרי אף אחד מהם לא התיר להגיש אוכל לאדם סתם. כיצד, אם כן, מתירים שניהם את הדבר?

הרב אוירבך שוקל זה מול זה רווח והפסד: אם תגיש לו לאכול - הכשלת אותו באכילה בלא ברכה. מאידך, אם לא תגיש לו לאכול – יראה הדבר כפגיעה בכבודו, ואולי ירחיק אותו מהתורה, יביא אותו לכעס על ההולכים בדרך התורה, ויכשיל אותו באיסורים כגון "לא תשנא את אחיך בלבבך", "לא תיקום ולא תיטור את בני עמך" וכיוצא באלו. מהו האיסור החמור יותר? בודאי שהאיסורים האחרונים חמורים הם יותר. ולכן עדיף להכשילו (!) באיסור הקל ולא להביאו לידי מכשול באיסורים החמורים.

הרב משאש הולך בדרך שונה. ראשית הוא אומר שהאיסור להאכיל אדם שאינו מברך אינו איסור אלא אזהרה, חומרא. ואז הוא מוסיף ואומר, שכשם שמותר לתת לעני בשל מצווה שבדבר, כך גם במקרה שלנו, שכל הזמנת אורחים יש בה צד מצווה. ובנוסף לכך אין זה הגון ואין זה מקובל להוכיח אדם המתארח אצלך. ולכן הגש לו לאכול ותבוא עליך הברכה.

ג. ניתוח והשוואה בין שתי התשובות

אף על פי ששניהם מתירים, הם מתירים מנימוקים שונים: הרב משאש חושב על האורח ועל מערכת היחסים בינו למארח. לדעתו, כשבא אליך אורח אין זה מקובל להעיר הערות מעין אלה, והסיטואציה כולה

דורשת רגישות לזולת. הרב אורבך חושב על האיסורים ההלכתיים שעשוי לעבור האורח, וכל שיקול הדעת של המארח צריך להתמצות בדאגה שהאורח לא יכשל באיסורים המורים.

אוצר המכתבים לרב יוסף משאש חלק ג' מכתב אלף תתטו – דף לימוד

שאלה:

שאל כבודו מחברו שהוא אדם דתי, ויש לו חברים חילוניים מנומסים, והם מתארחים אצלו, ומאכילים על שולחנו בשר ויין ומושיט להם הכל. האם אין בזה איסור, שנותן מלחמו למי שאינו מברך?

- מי שואל את הרב? מהי הדילמה איתה הוא מתמודד? מהי התשובה אותה הוא מבקש?
- מהי הדילמה של האדם הדתי המארח? מהי התשובה אותה הוא היה מבקש?
- אילו אתם הרב, מהי הבעיה ההלכתית איתה תתמודדו? מהם הערכים עליהם תגנו?

הבעיה ההלכתית - חלק ראשון

לא יתן לאכול, אלא למי שיודע בו שיברך. הגהות הרמ"א - ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה. שולחן ערוך לר' יוסף קארו (צפת, 1488-1575) אורח חיים סימן קסט סעיף ב

שבעל הבית שמביא פת לבני ביתו ויודע שאין מברכים ואין עושים נטילת ידיים, הרי הקולר תלוי בצווארו, וכן אם יבוא עני לביתו לבקש לחם ויודע בו שאינו מברך ואינו נוטל ידיו, הרי זה עושה איסור במקום מצווה, ועל זה ידו הדווים.

בן איש חי לר' יוסף חיים (בגדאד, 1832-1909) פרשת שמיני אות י'

- מהי המסקנה ההלכתית? האם יש הבחנה למי נותנים?
- לאור המסקנה ההלכתית, האם הרב יכול להתיר להאכיל את החברים החילוניים?

תשובה אפשרית: עיון בדברי ר' שלמה זלמן אורבך

בהא דצריך (בכד שצריך) כל אדם לשום דרכיו ולכוין מעשיו לשם שמים, חושבני, במי שבא אליו אורח חשוב, אשר איננו שומר תורה ומצווה, אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה, וגם תומך במוסדות תורה וכדומה, ואם הבעל הבית לא יתנהג אתו בנימוס המקובל לכבד אותו במידי דמיכל ומשתי (בדברי מאכל ומשתה), בגלל זה שמצד הדין אסור ליתן לאכול אלא למי שיודע שנוטל ידיו ומברך

(כמבואר בשו"ע או"ח סי' קס"ט סעי' ב'), וכמו כן אם אפילו בצורה מכובדת יבקש ממנו ליטול ידיים ולברך, יראה הדבר כפגיעה ועלבון בכבודו, וזה גם ירגיז אותו מאד, ויתכן שבגלל הדבר הזה יתרחק חס ושלום ביותר מהתורה, וגם יבוא לידי כעס ושנאה על כל ההולכים בדרך התורה, דבכהאי גוונא (בדברים שכאלה) חושבני, שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתייה, ולא לחשוש כלל לאיסור של לפני עור לא תתן מכשול, משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא זוטא (איסור קטן) כדי להציל אחרים מאיסורא רבה (איסור גדול), ואסור ודאי להפריש תרומות ומעשרות בשבת כדי להציל בכך אחרים מאיסור חמור של טבל, מכל מקום בנידון זה, הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול, וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי יכשל האורח באיסור יותר גדול, נמצא דליכא (שאינן) כלל שום עבירה, כיון דליכא הכא (שאינן כאן) שום נתינת מכשול, אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד על ידי זה שהחליף אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן. שו"ת מנחת שלמה לר' שלמה זלמן אוירבך (ירושלים, 1910-1995) חלק א סימן לה

- איך הרב מתיר את מה שלכאורה נראה אסור? מה הרב לוקח בחשבון בפסיקתו?
- אם האורח לא היה מתרגז, האם אפשר היה לתת לו לאכול בלי נטילת ידיים?
- מה היה קורה, אם האורח לא היה אורח חשוב?

תשובת הרב: הערכים המוגנים עיון בתשובה לרב יוסף משאש

(א) מרן ז"ל בסימן קסט באורח חיים סעיף ב' לא כתב דבר זה בלשון איסור אלא בלשון אזהרה, דהיינו רק חומרא, וזו לשונו: לא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך. ואזהרה זו לא נזכרה לא בש"ס ולא בפוסקים הראשונים, רק רבינו יונה הביאה ודחה אותה. דמאחר שעושה מצות צדקה, אינו עובר על "לפני עיור", ויברך או לא יברך, יתן לו, והיא דעת מור"ם (מורנו הרב משה איסרליש) שכתב ויש מקילין, וכן הסכמת הבית חדש ובעל הפרישה ודחו השגת רבינו שם.

(ב) הכא נמי דכוותא (כך גם המקרה שלפנינו): שכל הזמנת אורחים יש בה איזה סבה שיש בה מצוה, או משום הכנסת אורחים, או אהבת רעים, או גמול טובה, או שלום משפחה, או למען לא יזיקהו, או להשיג ממנו טובה, או באו לביתו בלא הזמנה שקשה מאוד לשלחם ריקם, וגם עוון גדול לזלזל בכבודם, וכמו שאמרו רז"ל: אל תהי בז לכל אדם, וכן כל כיוצא בזה.

ואם כן מאחר שבכל אופן יש צד מצוה קטנה או גדולה, וקשה מאוד לביישו, וקשה מאוד להוכיח, ולא כל אדם יודע להוכיח, ובכן יפה השתיקה, וגדול השלום, יקבל כל אדם בסבר פנים יפות, ויתן לפניהם ויאכלו וישתו לבריאות. והמקום ברוך הוא יקבע לו שכר, ויערה על כל ישראל רוח ממרום לעבדו ולברך בשמו תמיד, אמן.

ויש הרבה מה להאריך ואין צריך.

והמקום ברוך הוא, ימי כל ישראל יאריך, בכל טוב סלה. אמן ואמן.

אוצר המכתבים לרב יוסף משאש (מקנס-חיפה, 1892-1974) חלק ג' מכתב אלף תתטו

- איך הרב ניגש לשאלה? מהי ההבחנה בין איסור לחומרא?
- האם הרב מבחין למי נותנים?
- על איזה ערכים הרב מגן? מה כל-כך חשוב בהם?
